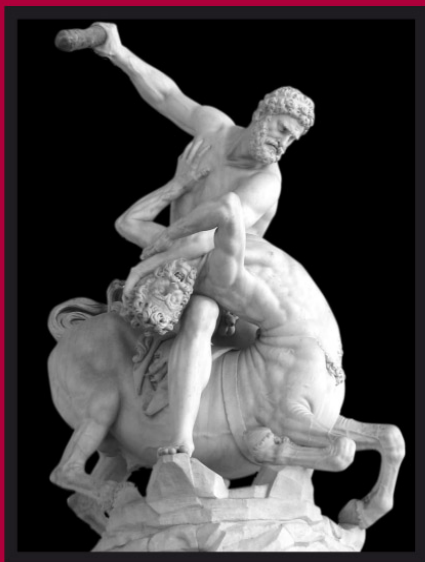

ADAM SUCHÝ

Mediální zlo

- mýty a realita

**Souvislost mezi sledováním
televize a agresivitou u dětí**

TRITON

TRITON
Praha / Kroměříž

ADAM SUCHÝ

Mediální zlo

ADAM SUCHÝ

Mediální zlo

- mýty a realita

***Souvislost mezi sledováním
televize a agresivitou u dětí***

TRITON

Adam Suchý
MEDIÁLNÍ ZLO – MÝTY A REALITA

*Tato kniha ani žádná její část nesmí být kopírována, rozmnožována,
ani jinak šířena bez písemného souhlasu vydavatele.*

PhDr. Adam Suchý

© Adam Suchý, 2007
Cover © Renata Brtnická, 2007
Cover photo © Staso, 2006
© TRITON, 2007

ISBN 978-80-7254-926-9

*Štěpánkovi, mému toho času dvouletému synovi,
který si nevyhnutelně začíná nacházet své první televizní vzory.*

Rád bych poděkoval Prof. PhDr. Mojmíru Svobodovi, CSc. za cenné připomínky k původní diplomové a rigorózní práci, na jejichž základě vznikla tato kniha. Dále děkuji ředitelství 6. ZŠ v Šumperku za umožnění výzkumu a za vstřícnost při jeho realizaci, jakož i rodinám, které umožnily realizaci pilotní studie. Nemalý dík patří i psychiatrům a klinickým psychologům, kteří ochotně zodpověděli otázky týkající se jejich práce. Taktéž děkuji Doc. PhDr. Ivo Čermákovi, CSc. za poskytnutí Caprarových testů agresivity a RNDr. Evě Reiterové, Ph.D. za laskavé připomínky ke statistickému hodnocení výzkumu.

Děkuji také svým rodičům za možnost studovat neomezeně dlouho, jakož i své skvělé ženě Olze za podporu všeho, co dělám.

OBSAH

1	Mýtus, nebo realita?	13
2	Situace v ČR a stav současné diskuze	16
2.1	Obecné problémy související s výzkumy mediálního vlivu ...	20
3	Jak vlastně média působí?	25
3.1	Obecné teorie agrese	25
3.2	Typologie agrese	30
3.3	Hledisko vývojové psychologie	34
3.4	Stručný vývoj teorií mediálního vlivu	38
3.5	Vybrané teze účinků mediálního násilí	41
3.6	Některé longitudinální studie a výzkum „do vlastních řad“ ..	46
3.7	Studie Kolumbijské univerzity	50
3.8	Opomíjené efekty televizního násilí, reklama a pornografie ..	57
4	Nebezpečné násilí, divácká riziková skupina a související efekty televizního násilí	62
5	Možnosti kontroly, regulace a prevence	68
6	Televize a agrese v klinické praxi	73
6.1	Průzkum mínění odborné veřejnosti	73
6.2	Dvě kazuistiky z klinické praxe	78
7	Přehled hlavních teoretických a praktických problémů výzkumu ..	87
8	Zkoumaný soubor	89
9	Aplikovaná metodika	92
9.1	Použité metody	92
9.2	Úskalí výzkumu	96
10	Výsledky práce	98
10.1	Kvantitativní hodnocení	98
10.2	K ověření předpokladů	111

10.3 Kvalitativní hodnocení aneb Co pro děti znamená televize . . .	113
11 Diskuze	123
12 Závěry a shrnutí výzkumu	127
13 Nejdůležitější poznatky	129
14 Použitá literatura a prameny	137
Přílohy	141
Příloha I. Dotazník průzkumu mínění odborné veřejnosti	143
Příloha II. Celkový přehled tabulek k Autorskému dotazníku sledovacích návyků	144
Příloha III. Tabulky s časy, skóry AV/D a IR	149
Příloha IV. Tabulka biseriální korelace	150
Příloha V. Autorský dotazník sledovacích návyků	152
Příloha VI. Původní Caprarovy testy agresivity – Tolerance vůči násilí	157
Příloha VII. Původní Caprarovy testy agresivity – Iritabilita	160
Příloha VIII. Autorsky upravené Caprarovy testy agresivity – Tolerance vůči násilí	163
Příloha IX. Autorsky upravené Caprarovy testy agresivity – Iritabilita	166

*„Svá mláďata Češi osobně nevychovávali.
Nebaví se s nimi o životě ani si s nimi nehrají
a nezpívají. Přenechali výchovu masmédiím.
Jejich potomci mají proto omezenou fantazii,
neovládají mateřštinu a nedokážou se druhých dotýkat.“*

(Program Severomoravského divadla Šumperk
k inscenaci Jana Krause Nahniličko, září 2002)

1 Mýtus, nebo realita?

Otázku, zda existuje přímá souvislost mezi konzumací mediálního násilí a následným agresivním chováním, se pokusilo do dnešní doby zodpovědět více než tři tisíce vědeckých studií, které prokazují vztah mezi násilím prezentovaným televizí a následným násilným chováním dětí a mladistvých. Na podporu tvrzení, že v pozadí dětské delikvence mohou stát média, přispěla i statistika: Údaje pro Českou republiku říkají, že dnešní třináctileté dítě vidělo v televizi asi 52 tisíc vražd, znásilnění, ozbrojených loupeží a přepadení, přičemž „průměrné“ dítě stráví nejméně 25 hodin týdně před obrazovkou (Američané uvádějí příklad jedenáctiletého dítěte, které zhlédlo v televizi 8 tisíc vražd a 100 tisíc dalších násilných činů). Při veškeré snaze zaměřit se především na českého dětského diváka se nemohu vyhnout akcentaci zahraničních výzkumů (především amerických a německých), které jsou početnější, dlouhodobější a podrobnější než výzkumy domácí. Pro přesnější ilustraci problematiky tedy doplňuji, že podle studie Washingtonské univerzity by v USA ročně ubylo 10 tisíc vražd a 70 tisíc znásilnění, kdyby násilí zmizelo z obrazovek. Jeden z nejnovějších amerických průzkumů tvrdí, že televizní diváci v USA vidí každé čtyři minuty násilnou scénu. Zatímco v padesátých letech bylo 16 procent hlavního vysílacího času věnováno násilí, v současnosti je to již 70 až 80 procent.¹

Na základě předchozích údajů by bylo možné zcela logicky vyvodit, že taková záplava brutality nemůže u recipientů zůstat bez následků. Pokusím se tedy zodpovědět otázku, nakolik jsou uvedené výsledky alarmující především v našich podmínkách a jak vlastně funguje nejen princip účinku mediálně prezentovaného agresivního jednání, ale i sledování televize jako ta-

¹ Přehled uvedených číselných údajů byl získán na základě dlouhodobého rešeršování z následujících pramenů:

* Vaníčková, E., Hadj-Mousová, Z., Provazníková, H.: Násilí v rodině. 1. vyd. Praha, MPSV 1995, s. 16.

* Kol. aut.: Téma násilí. MFD, 23. 11. 1994, s. 13.

* Kol. aut.: Téma násilí. MFD, 4. 3. 1997, s. 12.

* Média a komunikace: Zpráva Střediska pro sdělovací prostředky a veřejné záležitosti, LN, 15. 10. 1999, s. 23.

* Koukolík, F., Drtilová, J.: Vzpouza deprivantů. 1. vyd. Praha, Makropulos 1996

kové. Některé výzkumy, které v knize uvádím, totiž nerozlišují programovou skladbu, neomezují se jen na pořady syčené násilím a dokazují, že existuje souvislost mezi sledováním televize v dětském věku a pozdějším agresivním jednáním bez ohledu na to, jaké pořady dítě sleduje. Určující je v těchto případech pouze čas denně strávený před obrazovkou. Pokud bychom chtěli být přísně regionální, potom např. uvádím, že „*za posledních deset let uvedlo 80 % z 2 000 mladistvých okresu Olomouc, že jejich základní náplní volného času je sledování televize. Tuto skupinu tvořili z 90 % chlapci, kteří se dopustili trestního jednání.*“²

Kniha, kterou právě držíte v ruce, vznikala průběžně od roku 2001 s důrazem na související znalosti získané během mého studia žurnalistiky a následně studia psychologie. Tyto obory mi mj. umožňují nabídnout pohled z obou stran pomyslné barikády, tedy především z pohledu masové komunikace a její komerční podoby na straně jedné, a z pohledu vývojové a klinické psychologie na straně druhé. Zvolené téma je ovšem třeba dále specifikovat: Televizi vyčleňuji z ostatních masových médií; vliv tisku, rozhlasu a především internetu, stejně jako vliv nových informačních technologií a počítačů ponechávám pro účely této studie stranou, nebo se jich dotknu jen okrajově (pokud to bude vyžadovat souvislost se zvolenou problematikou). Dále diferencuji mezi násilím ve zpravodajství a mezi tzv. samoučelným násilím v „zábavných“ pořadech, seriálech a televizních filmech. Toto rozdělení je ovšem vzhledem ke stávajícímu trendu obtížné – *infotainment* neboli *zezábavnění* zpravodajství programově prolíná informační a zábavní funkci médií. Vzhledem k provázanosti mediálního světa a širokému obecnému vlivu médií zařazuji do tématu také stručné zmínky o vlivu pornografie a reklamy.

V této práci se jednotlivými obecnými teoriemi agrese zabývám jen okrajově v rámci ucelenosti kontextu, větší důraz kladu na teoretické podklady, které mají přímou spojitost s mediálním vlivem. Rozsah práce by totiž jinak přesahoval vymezenou problematiku a obsírnější pojetí by podle mého názoru posloužilo pouze ve prospěch kvantity. Pokud k tomu neodkazují uvedené výzkumy a přímé polemiky o zvolené terminologii, považuji slova „agresivita“, „agrese“ a „násilí“ za synonyma a dále je terminologicky nespecifikuji.

² Králová, J.: Problémová mládež a vizuální média. In: Vliv násilí v médiích na děti a mládež. Red. P. Vitoušová. 1. vyd. Praha, BKB 1994, s. 40.

Opět vyjma uvedených výzkumů, které k tomu svým zaměřením odkazují, také nediferenciuji mezi brachiální a verbální agresí, přímou a nepřímou hostilitou, destruktivitou apod.

V rámci dalšího vymezení zvolené problematiky je třeba si uvědomit, že vliv médií není z hlediska času a místa konstantní (podoba vysílání před dvaceti lety byla naprosto odlišná, než je dnes, jiná je přece jen situace v USA a v Evropě atp.). Ovšem vzhledem ke skutečnosti, že programová struktura našich televizních stanic (především TV Nova a Prima) je z velké části složena z amerických a německých pořadů či jejich modelů, domnívám se, že výsledky amerických a německých výzkumů se mohou teoreticky přibližovat našim podmínkám (příčinou sycení české televize zámořskou programovou skladbou jsou natolik nízké výrobní náklady pořadů v USA, že mohou být nabízeny za ceny, které jsou podstatně nižší než náklady na domácí produkci). To potvrzuje i jedna ze zakládajících členek Linky bezpečí, psychiatrická Jana Drtilová: „*Naše každodenní zkušenosti potvrzují, že americká zjištění platí i ve zdejších podmínkách.*“³

Na základě sběru dat formou vlastního autorského dotazníku (viz příloha V.) jsem získal základní přehled o sledovacích návycích náhodného vzorku žáků páté a osmé třídy ZŠ (ve věku od deseti do čtrnácti let). Nejprve tedy určím základní teoretické oblasti dané problematiky, v druhé části práce se zaměřím na porovnání vlastních výsledků výzkumu s již existujícími daty. Na pomezí teoretické a praktické části práce potom stojí propojení zkoumané problematiky s klinickou praxí, které zahrnuje screeningový průzkum mínění odborné veřejnosti a dvě kazuistiky z mé dosavadní klinické praxe. V rámci teoretického zkoumání se také pokusím vymezit tzv. rizikovou skupinu dětí, která je negativními efekty souvisejícími se sledováním televize nejvíce ohrožena. Předpokládám, že souvislost mezi sledováním televize a agresivitou skutečně existuje, a pokusím se tuto souvislost potvrdit pomocí dostupných diagnostických a statistických metod na zkoumaném souboru dětí školního věku.

³ Kábele, J.: Boj o omezování násilí v televizi pokračuje. MFD, 23. 12. 1997, s. 5.

2 Situace v ČR a stav současné diskuze

Problematika mediálního násilí zůstává v naší zemi stále na vedlejší koleji. Změna společenského systému v roce 1989 přinesla (kromě jiného) také naprosto odlišnou televizní programovou nabídku a v oblasti médií došlo i k jiné významné a markantní změně – dramaticky se zvýšila jejich dostupnost. V době, kdy je televize naprosto samozřejmou součástí každé domácnosti a často se stává nejvýznamnějším komunikačním partnerem dítěte (v úvodu zmíněných 25 hodin týdně před obrazovkou zdaleka nepředstavuje horní hranici), jsou údaje v české odborné literatuře podle mého názoru do určité míry povrchní, neúplné, bez uvedení zdrojů a podrobnějších rozborů. Ani populistické dramatizování za pomoci alarmujících čísel nemůže mít potenciál stávající situaci lépe objasnit.

Zatímco se autority západního světa přiklánějí k názoru, že televize z velké části vychovává skutečnost (a nikoli skutečnost televizi), postoje některých českých autorit, které (ač bez příslušného odborného vzdělání) svými vstupy do diskuze hýbají veřejným míněním ve prospěch bagatelizace celého problému. Příkladem budiž filozof Václav Bělohradský, který veřejně naprosto odmítá jakoukoli regulaci v televizní programové skladbě a opakovaně tvrdí, že *„obava z negativního vlivu televize na děti je jen ideologickým manévrem, který zakrývá důležitější problémy“*. Stejně tak např. jazykovědec Otakar Šoltýs tvrdí, že *„potřeba zobrazovat násilí je přítomna v celých lidských dějinách“*, což dokazuje na Odysseovi, který vraždí nápadníky své ženy Pénélopy, z čehož pro autora nakonec vyplývá, že psychologizace problému je zbytečným zveličováním a přeháněním.⁴

Odborné názorové střety na tomto poli se ovšem bohužel také pohybují na poměrně široké škále – od přeceňování zhoubného vlivu médií a nepodložené generalizace až po dokazování blahodárného vlivu některých po-

⁴ V pozadí Bělohradského často proklamovaného postoje je odmítání jakékoli formy cenzury. Vzhledem k tomu, že existence přinejmenším ekonomické (když už ne politické) cenzury je zřejmá (tlak inzerentů a investorů podstatně hýbe obsahovou náplní médií), jedná se dle mého o postoj přinejmenším neprofesionální. Druhá citace pochází ze sborníku: Šoltýs, O.: Masmédia a násilí. In: Násilí. Red. F. Gál. Praha, Egem 1994, s. 65.